

ІНТЕГРАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ : ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ ДИСКУРС

О. А. Іщенко

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
alanis@i.ua*

У статті, за результатами соціологічного дослідження, проведеного серед іноземних студентів, формулюються висновки щодо постановки проблеми інтеграції іноземних студентів в інтернаціональне освітнє середовище. Розкривається суть взаємодії особистості іноземного студента та інтернаціонального освітнього середовища, наводяться результати отриманих взаємозв'язків між факторами соціальної адаптації як першого етапу інтеграції.

У широкому філософському сенсі поняття «інтеграція» та «дезінтеграція» пов'язані з філософськими категоріями частини та цілого, одиничного, особливого й загального. Процес інтеграції відбувається при співпадінні стратегічних цілей, суспільно значущої діяльності, моделей поведінки, ціннісної системи середовища та особистості. А оскільки прибуваючи на навчання в іншу країну, особистість іноземного студента та інтернаціональне освітнє середовище мають спільне тільки в цілях, то процесу інтеграції передують такі процеси як соціальна адаптація, інклюзія, і вже потім інтеграція як завершальний етап даної взаємодії. Оскільки показниками успішності процесу інтеграції іноземних студентів в інтернаціональне освітнє середовище ми вважаємо успішне продовження ними соціалізації як індивідуалізації суспільного та усупільнення індивідуального – то використання саме поняття інтеграції обґрунтовується як доцільне. Інтеграції притаманна ціннісна взаємоспрямованість індивіда і середовища, інклюзії – одностороння орієнтація індивіда на цінності і норми, які пропонує соціум. Кінцева мета інтеграції іноземних студентів в інтернаціональне освітнє середовище полягає у можливості координації та успішному функціонуванні даного середовища в цілому та його складових, враховуючи їх своєрідність та самобутність, індивідуальні та національні особливості та відмінності та загальноцивілізаційні цінності.

Ключові слова: інтеграція, інтернаціональне освітнє середовище, соціальна адаптація, інклюзія.

INTEGRATION OF FOREIGN STUDENTS IN INTERNATIONAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT: PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL DISCOURSE

O. Ishchenko

*National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
alanis@i.ua*

In this article, the results of a survey carried out among foreign students, draws conclusions regarding the formulation of the problem of integration of foreign students in an international educational environment. It reveals the essence of the interaction between the individual foreign students and international educational environment, the results obtained relationships between factors of social adaptation as the first stage of integration.

In a broad sense, the philosophical concept of «integration» and «disintegration» associated with the philosophical categories of part and whole, individual, special and general. The integration occurs at the coincidence of strategic goals, socially significant activities, behaviors, value systems environment and personality. Since arriving to study in another country, a person of foreign students and international educational environment with common purposes only, the integration process is preceded by processes such as social adaptation, inclusion, integration, and then as the final stage of the interaction. As indicators of the success of the integration process of foreign students in an international learning environment we believe successful continuation of their socialization as social individualization and socialization of the individual – the use of the notion of integration is justified as appropriate.

Integration inherent values orientation the individual and the environment of inclusion – sided focus on individual values and norms that society offers. The ultimate goal of integration of foreign students in an international learning environment is the ability to coordinate and successful functioning of the environment as a whole and its components, including their identity and identity, individual and national characteristics and differences – general values.

Keywords: integration, international educational environment, social adaptation, inclusion.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підвищення ефективності вищого навчального закладу, в стінах якого навчаються студенти з різних країн, вимагає створення та впровадження стратегії інтеграції іноземних студентів в інтернаціональне освітнє середовище. Адже інтернаціоналізація вищої школи стала на даний час об'єктивною необхідністю [10]. Потрапляння до принципово нових соціальних, культурних, освітніх та побутових проблем детермінує необхідність вироблення навичок життєдіяльності у незвичних обставинах, а отже, вимагає проходження соціальної адаптації на новому місці як першого етапу процесу інтеграції. Ця проблема ускладнюється тим, що для іноземних студентів ці процеси пов'язані не тільки з протіканням соціально-побутової та культурної адаптації в новій країні, а й з необхідністю налагодження власної освітньої діяльності – процесу отримання нових знань та навичок. Це визначає необхідність розгляду даного процесу не тільки з психологічної та педагогічної точок зору, але й дослідження проблематики інтеграції загалом у філософському ракурсі.

Метою даної статті є філософсько-освітній дискурс процесу інтеграції іноземних студентів у інтернаціональне освітнє середовище та дослідження особливостей протікання даного процесу.

Завданнями дослідження, викладеного у статті, стали: конкретизація інтерпретацій поняття «інтеграція» в контексті налагодження взаємодії між особистістю іноземного студента та інтернаціональним освітнім середовищем; з'ясування особливостей протікання соціальної адаптації та інклюзії як етапів, що передують інтеграції іноземних студентів у інтернаціональне освітнє середовище; визначення принципів відмінностей між процесами інклюзії та інтеграції у розрізі філософії освіти.

Постановка проблеми інтеграції іноземних студентів до інтернаціонального освітнього середовища неможлива без уточнення контексту, в якому ми вживаємо дане поняття у нашому дослідженні. Поняття інтеграції є полісемантичним. Наприклад, дослідники О. Н. Пузанкова та Н. В. Бочкова, визначають, що інтеграція може означати «шлях, що дозволяє виявляти, вводити і конструювати ієрархічні зв'язки між елементами педагогічних систем; засіб побудови педагогічних моделей; шлях, що веде систему до цілісності; шлях, що дозволяє розкрити закономірності в педагогічних явищах, процесах і системах; шлях до цілісного, комплексного дослідження педагогічних явищ і процесів» [12, 12]. А Т. П. Калинівська виділяє наступні напрямки інтеграції: інтеграція людини із собою як з індивідом і видовою істотою; інтеграція людини в соціум; інтеграція особистості з природою, технікою, культурою, мистецтвом [6, 117]. Ось який висновок робить дослідниця С.Ю. Полянкіна: «Під соціальною інтеграцією в суспільстві зазвичай розуміються впорядковані і гармонійні міжособистісні, міжгрупові, міжкласові, міжнаціональні та міждержавні відносини, а також процес, що веде до такого стану, спрямований на мінімізацію конфліктів; соціальну згуртованість; прийняття індивіда іншими членами групи. Це – одна з форм підтримки соціальною системою стійкості і рівноваги в суспільних відносинах» [11, 77]. Тому відповідно до фокусу нашого дослідження в подальшому ми використовуємо поняття «інтеграції» саме у розумінні його саме як процесу налагодження взаємодії соціальних систем (в нашому випадку особистості іноземного студента та інтернаціонального освітнього середовища).

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Філософія освіти надає нам інструментарій для переосмислення процесів функціонування та розвитку освітнього середовища в різних суспільних епохах та країнах. Філософія освіти – дослідницька область освітнього знання на його стику з філософією, що аналізує підстави педагогічної діяльності та освіти, їх цілі та ідеали, методологію педагогічного знання, методи проектування і створення нових освітніх інституцій і систем [8, 11]. Тому саме до філософії освіти ми звертаємось для інтерпретації даних, отриманих після вивчення інтернаціонального освітнього середовища за допомогою соціологічного інструментарію.

Існування феномену інтернаціонального освітнього середовища вищої школи вже не викликає дискусій в колі науковців, що займаються філософськими проблемами освіти. Навіть вико-

ристання різних понять, наприклад, «єдиний освітній простір» [1; 6], тільки підтверджує існування даного феномену і детермінує пошук шляхів його вивчення. Одним із напрямків такого вивчення є пошук оптимальної взаємодії між середовищем та особистістю іноземного студента, який прибуває в іншу країну для навчання.

На нашу думку, про успішний процес входження іноземних студентів до інтернаціонального освітнього середовища варто говорити саме як про процес інтеграції, який включає в себе проходження таких процесів як соціальна адаптація та вторинна соціалізація. Використання поняття «інтеграція» у філософській традиції та традиції гуманітарних наук не є новим. У широкому філософському сенсі поняття «інтеграція» та «дезінтеграція» пов'язані з філософськими категоріями частини та цілого, одиничного, особливого й загального. А оскільки показниками успішності процесу інтеграції іноземних студентів в інтернаціональне освітнє середовище ми вважаємо успішне продовження ними соціалізації як індивідуалізації суспільного та усупільнення індивідуального – а саме: поставання особистості, формування професійних навичок та сучасного наукового світогляду, формування міцних духовно-моральних установок та ціннісних орієнтацій на засадах істини, добра та краси, повноцінна участь у соціальній творчості, прагнення до самореалізації, повага представників інших культур, здоровий спосіб життя, задоволеність побутовими умовами, то використання саме поняття інтеграція вважається нами особливо доцільним.

Погляди на ступінь і механізм інтеграції соціальним систем зазнали складну еволюцію. Для філософів-утилітаристів (Т. Гоббс, Дж. Локк тощо) було характерним уявлення про суспільство як агрегат автономних одиниць, діючих на основі довільних егоїстичних інтересів. Е. Дюркгейм, М. Вебер, В. Парето встановили наявність інтеграції соціальних систем на базі спільних для всіх її членів цінностей і норм. Представники функціоналістської антропології (Б. Малиновський, А. Р. Радкліфф-Браун, К. Клакхон) довели ідею соціальної інтеграції до уявлення про повну інтеграцію суспільства. Парсонс ввів поняття нормативної і ціннісної інтеграції в свою чотирьохфункціональну парадигму розгляду соціальних систем, показавши, що функція соціальної інтеграції забезпечується діяльністю соціалізованих підсистем. За думки Парсонса, проблеми інтеграції зростають у міру диференціації й ускладнення систем дії. Відповідно для забезпечення стабільності та подальшого розвитку системи необхідним є розвиток механізмів соціальної інтеграції [4]. Приведена еволюція поняття «інтеграція» відображає пануюче його розуміння як результату об'єднання соціальних систем на базі спільних норм, цінностей, переконань тощо. Наприклад, дослідниця Савченко І. О. протиставляє поняття «соціальної інтеграції» таким варіантам етнокультурної взаємодії як культурній уніфікації в результаті поглинання однієї культури іншою (асиміляція, інкорпорація), відокремленому співіснуванню культур (сепарації), знищенню культури етносу шляхом його насильницької ізоляції та позбавлення перспектив розвитку (геттоїзація), або фізичному знищенню народу (геноцид) [14, 5]. Або ось, наприклад, таке тлумачення: «Соціальна інтеграція – стан і процес об'єднання соціальних явищ в єдине ціле, співіснування різних елементів суспільства разом, гармонізація відносин між різними соціальними групами, їх взаємозалежність; духовне, соціально-політичне та економічне єдність суспільства, що виявляє себе у створенні єдиної для всіх людей системи цінностей та ідеалів; наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями тощо; єдність різноманіття; характеристика міри збігу цілей, інтересів різних соціальних груп, індивідів [15]. Між тим, дане поняття вживається і у розумінні процесу включення однієї соціальної спільності (особистості, соціальної групи тощо) до складу іншої.

Досліджуючи тему входження іноземних студентів до інтернаціонального освітнього середовища ми прийшли до висновку, що описати логіку даного процесу можливо через проходження студентами таких етапів як «соціальна адаптація», «інклюзія» та нарешті «інтеграція».

Розкриваючи суть взаємодії особистості та інтернаціонального освітнього середовища ми зупиняємось на вивченні умов комфортності даного процесу.

По-перше, такою умовою є наявність спільного між особистістю та середовищем. Цим спільним можуть слугувати: знання, необхідні для взаємодії, норми поведінки, досвід, спільні інтереси та очікування. Середовище їх пропонує, особистість суб'єктивно їх сприймає та самовизначається в середовищі. На цій основі можна стверджувати, що середовище – це цілісність, яка є універсальною умовою існування індивіда. Тому він завжди, незалежно від етапу і рівня його розвитку, інтегрується в середовище.

По-друге, такою умовою є наявність відмінного між середовищем та особистістю. Надлишок нетипового, значний розрив зі спільним не тільки ускладнює взаємодію, але й весь процес інтеграції. Середовище унеможлиблює інтеграцію. Тому іноземний студент повинен сприймати вимоги, що йдуть від соціуму або інтернаціонального освітнього середовища як його частини, максимально повно, зберігаючи при цьому свою індивідуальність. В такому випадку він формується як цілісність, як особистість на рівні індивідуальності. В ньому проявляється відмінне різноманіття

людини. А його джерелом є загальне. Таким чином, процес інтеграції відбувається при співпадінні стратегічних цілей, суспільно значущої діяльності, моделей поведінки, ціннісної системи середовища та особистості. А оскільки прибуваючи на навчання в іншу країну, особистість іноземного студента та інтернаціональне освітнє середовище мають спільне тільки в цілях, то процесу інтеграції, на нашу думку, передують такі процеси як соціальна адаптація, інклюзія, і вже потім інтеграція як завершальний етап даної взаємодії.

І на кожному з цих етапів іноземних студентів очікують свої труднощі, детерміновані особливостями цих етапів.

Інтеграції притаманна ціннісна взаємоспрямованість індивіда і середовища, інклюзії – одностороння орієнтація індивіда на цінності і норми, які пропонує соціум. Наведемо результати проведеного нами соціологічного дослідження серед іноземних студентів. Необхідно зазначити, що 32,3 % респондентів, що взяли участь у дослідженні, відповіли, що їхні цінності змінилися після того, як вони приїхали в іншу країну для навчання. Більша ж частина респондентів – 49,1 % – визначили, що їх цінності не змінилися. 18,6 % іноземних студентів зазначили, що їм важко визначитись, чи змінилися їх цінності після навчання в іншій країні. Можна зробити висновок, що перебування в інтернаціональному освітньому середовищі іншої країни має значний вплив на формування не тільки цінностей студентів, а й на духовно-культурне життя особистості в цілому. При цьому особистість, яка інтегрується в освітнє середовище, перебуває під впливом двох протилежних психологічних тенденцій: намагання зберегти набуті культурні особливості та отримати нові. Так, 94,8 % опитаних іноземних студентів, які навчаються в Україні, зазначили, що відчувають необхідність вивчення культурних особливостей цієї країни, при цьому 87,4 % респондентів відчувають необхідність зберегти отримані культурні особливості своєї країни.

Інтернаціональне освітнє середовище, створене у вищому навчальному закладі, де разом навчаються студенти різних національностей, представники різних країн, крім безпосереднього навчально-освітнього ефекту, має для студентів й значний виховний ефект, а також дозволяє набути й інші практичні навички та знання. Так, найбільша частина респондентів, а саме 92,4 % опитаних студентів, зазначили, що набули вміння спілкуватися з людьми різних національностей. 84 % опитаних іноземців набули знання з культури різних країн. 83,9 % респондентів навчилися краще розуміти людей, їх характер та поведінку. Цікавим є те, що з усіх опитаних в Україні іноземних студентів лише 77,9 % студентів зазначили, що отримали знання з професії, і тільки 40,5 % зазначили, що вивчили українську мову. Між тим, саме ці останні два фактори визначаються респондентами як найцінніше з того, що вони отримали за роки навчання в навчальному закладі іншої країни. Так, 55,2 % опитаних студентів зазначили, що саме фахові знання, отримані в Україні, стали для них найціннішими, 44,8 % респондентів найціннішим визначили нові мовні навички, 39,3 % іноземних студентів, опитаних в Україні, найціннішим для себе визначили нових друзів. Крім зазначених варіантів, студенти обирали такі відповіді, як нові культурні практики (28,2 %) та практичні навички (22,7 %).

Дослідження виявило і певні проблемні місця проходження ще на етапі соціальної адаптації, деякі з яких характерні тільки для України, а деякі є типовими для всіх країн, де проводилося дослідження. Так, в Україні серед опитаних іноземних студентів 38,6 % відчували негативне ставлення до себе з боку українських студентів через свою національність. Відповідно 61,4 % опитаних, що взяли участь у опитуванні, не відчували такого негативного ставлення. Подальший аналіз показав, що серед тих, хто відчув на собі негативне ставлення через національність, переважну більшість становлять представники Туреччини (46,3 %), В'єтнаму (31,5 %) та Китаю (14,8 %).

Проведене дослідження підтвердило, що вирішальну роль у взаєминах студентів різних національностей відіграють відмінності у традиціях та культурі, які, на думку 46 % опитаних в Україні респондентів, і стали причиною виникнення напружених ситуацій між іноземними та українськими студентами.

Другою, найчастіше згадуваною причиною виникнення напружених ситуацій стали побутові проблеми, їх обрали 22,2 % опитаних іноземних студентів; 19 % респондентів їх причиною вважають мовний бар'єр. Однакова кількість 14,3 % опитаних вважають причинами непорозумінь релігійні відмінності та відмінності у політичних поглядах.

За результатами проведеного дослідження ми можемо зробити висновок, що соціальна адаптація до умов навчального закладу впливає і на задоволеність країною навчання в цілому. Так, у групі студентів, що повністю адаптувалися до умов їх навчального закладу, 87,7 % опитаних зазначили, що скоріше або обов'язково обрали б саме ту країну, де вони зараз навчаються. Тоді як у групі тих, хто взагалі не адаптувався до умов, відповідний процент становить 52,3 %.

Подібні дані спостерігаються і при дослідженні впливу успішності соціальної адаптації на задоволеність обраним вищим навчальним закладом. Серед тих, хто повністю адаптувався до умов навчального закладу, частка тих, хто не обрав би той самий ВНЗ знову не перевищує

12,3 %, тоді як серед тих, хто взагалі не адаптувався, відповідний процент становить уже 47,6 %. Отже, виявлено взаємовплив успішності соціальної адаптації та задоволеності обраними для навчання країною та вищим навчальним закладом, а також задоволеності обраним факультетом та спеціальністю.

Успішність інтеграції безпосередньо впливає на набуття таких специфічних умінь, як спілкування з людьми різних національностей, вміння краще розуміти людей, їх характер та поведінку та безпосереднє вміння жити в інтернаціональному освітньому середовищі. Втім найбільш приголомшливим результатом стало однозначне підтвердження гіпотези про те, що успішність інтеграції сильно впливає на набуття знань із професії: лише 47,4 % опитаних студентів, із неадаптованої групи змогли сказати, що вони набули такі знання. Такі отримані дані підвищують актуальність пошуку шляхів покращення процесу інтеграції у вищому навчальному закладі, бо, як бачимо, без вирішення цього завдання під сумнів можна поставити успішність навчального процесу взагалі.

В цілому проживання в кімнаті разом зі студентами інших національностей позитивно відобразилося на швидкості адаптації таких показників перебування в інтернаціональному освітньому середовищі як необхідність спілкування з людьми різних національностей, необхідність вивчати мову країни навчання та необхідність адаптації до вимог інтернаціональних груп.

Необхідно зазначити, що проведене дослідження стосувалось здебільшого першого етапу інтеграції – соціальної адаптації. Загалом же процесу інтеграції, крім соціальної адаптації передують процеси інклюзії. Але, якщо в процесі інтеграції проявляються суб'єкт-суб'єктивні відносини, взаємоадаптація; то в процесі інклюзії – адаптація індивіда до соціуму. Так, для інтеграції важливим є процес поставання особистості як суб'єкту освітнього процесу. За думкою деяких експертів майбутнє освіти полягає у розвитку її інноваційної складової, в такому руслі варто говорити вже про розвиток «суб'єкта іновацій» [2, 46], розвиток якого стає запорукою успішної освіти в цілому.

Для інтеграції характерна двостороння ініціація розвитку особистості і соціального прогресу; для інклюзії соціальний розвиток індивіда є умовою його залучення до соціуму, тобто особистість включається в середовище, орієнтуючись на власні попередньо набуті знання та навички. Придбання же нових цінностей, норм, форм активності здійснюється індивідом в умовах інтеграції. В умовах інклюзії індивід адаптується до середовища з урахуванням накопиченого знання і досвіду спілкування та взаємодії з іншими. Інтеграція забезпечує розширення зони активності індивіда за рахунок розкриття його індивідуальності. Інкуляція – за рахунок типового досвіду, обумовленого нормативним характером його придбання.

Можна зробити висновок, що у філософській науці поняття інклюзії менш оформлено в його сутнісній характеристиці, ніж інтеграція. Разом з тим, дослідник О. Н. Ертанова, яка вивчала дані поняття в аспекті семантики, підкреслює, що інклюзія як включення, введення, придбання позицій участі в чомусь не завжди припускає гармонійну цілісність нової єдності. Отже, результат інклюзії залежить від готовності середовища прийняти не-типовий об'єкт в свою систему. Це значить, що в першу чергу необхідно зробити систему достатньо гнучкою, щоб вона могла відповідати на різноманітні запити людей [7, 163].

З цього можна зробити висновок, що інтернаціональне освітнє середовище також повинно створювати особливі умови, які можуть сприяти пришвидшенню інтеграції. Наприклад, це розвиток простору для діалогу. Адже, на думку деяких дослідників реальність, заможність, плідність діалогу визначаються наступними його атрибутивними умовами: толерантністю (готовність побачити в іншому розум, що забезпечує хоча і інше, особливе, відокремлене, але тим не менш істотне розуміння проблеми, що стала об'єктом обговорення); комунікативністю; відкритістю опонентів; оформленістю власної позиції кожного учасника діалогу [9]. Розвиток такого середовища сприятиме формуванню фахівців, які не тільки будуть відповідати останнім вимогам різних сфер діяльності суспільства, але і будуть готові до здійснення прогресу в усіх цих сферах [13,49].

ВИСНОВКИ

Таким чином, кінцева мета інтеграції іноземних студентів в інтернаціональне освітнє середовище полягає у можливості координації та успішному функціонуванні даного середовища в цілому та його складових, враховуючи їх своєрідність та самотність, індивідуальні та національні особливості та відмінності та загальноцивілізаційні цінності. Ми погоджуємося із думкою С.Ю. Полянкіної, що «найбільш життєздатний різновид соціальної інтеграції складається з єдності різноманіття, з формування цілісності на основі співпадіння цілей та інтересів, а не примусу та нівелювання відмінностей» [11, 77]. Наведені дані співпадають із емпіричними даними, отриманими під час соціологічного дослідження, а, отже, і подальші наукові пошуки в галузі удосконалення процесу інтеграції іноземних студентів в інтернаціональне освітнє середовище повинні

зосереджуватись навколо пошуку оптимальної моделі освітньо-виховних, педагогічно-дидактичних, запобіжно-профілактичних та інших заходів, які б дозволяли сприяти процесу поставання особистості іноземного студента під час отримання ним вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бигалов М. И. Единое образовательное пространство / М. И. Бигалов // Глобалистика : Энциклопедия / Ред. И. Мазур, А.Н.Чумаков. – М. : Логос, 2003. – С. 326–327.
2. Букатов Н.С. Интеграция образовательных систем и проблема формирования новой личности в системе высшего образования / Н. С. Букатов, Е. О. Каланда, С. В. Лысенко, Ю. В. Пушкарёв // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – 2013. – № 1. – С. 43–49.
3. Диалектика в науках о природе и человеке. Единство и многообразие мира, дифференциация и интеграция научного знания. – М. : Наука, 1983. – 400 с.
4. Добренков В., Кравченко А. Социология: в 3-х т. – М. : Инфра-М, 2001.
5. Добренков В. И., Кравченко А. И. Фундаментальная социология: в 15 т., т. 2: Эмпирическая и прикладная социология / В. И. Добренков, А. И. Кравченко. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 986 с.
6. Калиновская Т. П. Интеграционные процессы в образовании взрослых как фактор развития интеллектуального и социокультурного потенциала региона / Т. П. Калиновская. – СПб. : ИОВ РАО, 2002. – 222 с.
7. Маслиева С. Н. Интеграция и инклюзия: парадигмальная характеристика / С. Н. Маслиева // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2014. – № 2. – С. 159–165.
8. Огурцов А. П., Платонов В. В. Образы образования. Западная философия образования. XX век. – СПб. : РХГИ, 2004. – 520 с.
9. Панарин В. И. Глобальные и региональные тенденции развития отечественного образования (социально-философский анализ): автореф. дис. .. д-ра филос наук: 09.00.11 / В. И. Панарин. – Красноярск, 2009. – 44 с.
10. Плаксий С. И. Парадоксы высшего образования / С. И. Плаксий. – М. : Национальный институт бизнеса, 2005. – 424 с.
11. Полянкина С. Ю. Понятие интеграции в категориальном аппарате философии образования / С. Ю. Полянкина // Интеграция образования.– 2013. – № 2. – С. 76–81.
12. Пузанкова Е. Н. Современная педагогическая интеграция, ее характеристики / Е. Н. Пузанкова, Н. В. Бочкова // Образование и общество. – 2009. – № 1. – С. 9–13.
13. Пушкарёв Ю.В. Инновационное образовательное учреждение: вопросы исследования процессов современного развития / Ю. В. Пушкарёв // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – 2013.– № 4. – С. 48–54.
14. Российская социологическая энциклопедия. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 672 с.
15. Савченко И. О. Социокультурная интеграция и дезинтеграция современных многоэтничных сообществ: автореферат дис. ... доктора социологических наук : 22.00.06 / И. О. Савченко // Нижегород. гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского, 2012. – 44 с.
16. Тимошенко И. Г. Роль философии в процессах интеграции мирового образовательного пространства / И. Г. Тимошенко // Модернизация российского образования : сборник статей. – Новосибирск, 2005. – С.128–130.

REFERENCES

1. Bigalov, M. I. (2003) Edinoe obrazovatelnoe prostranstvo. Globalistika : Entsiklopediya / Red. I. Mazur, A. N.Chumakov. Moskva : Logos, 326–327.
2. Bukatov, N. S. (2013) Integratsiya obrazovatelnyih system I problema formirovaniya novoy lichnosti v sisteme vysshego obrazovaniya. Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, № 1, 43–49.
3. Dialektika v naukah o prirode I cheloveke. Edinstvo I mnogoobrazie mira, differentsiatsiya I integratsiya nauchnogo znaniya (1983). Moskva : Nauka.
4. Dobrenkov, V. I., Kravchenko, A. I. (2004) Fundamentalnayasotsiologiya: v 15 t., t. 2: Empiricheskaya I prikladnaya sotsiologiya. Moskva : INFRA-M.
5. Dobrenkov, V., Kravchenko, A. (2001) Sotsiologiya : v 3 t. Moskva : Infra-M.
6. Kalinovskaya, T. P. (2002) Integratsionnyie protsessi v obrazovanii vzroslyih kak factor razvitiya intellektualnogo I sotsiokulturnogo potentsiala regiona. Sankt-Peterburg : IOV RAO.

7. Maslieva, S. N. (2014) Integratsiya i inklyuziya : paradigmalnaya harakteristika. Istoricheskaya I sotsialno-obrazovatel'naya myisl, № 2, 159–165.
8. Ogurtsov, A. P., Platonov, V. V. Obrazi obrazovaniya. Zapadnaya filosofiya obrazovaniya. XX vek. Sankt-Peterburg : RHGI.
9. Panarin, V. I. (2009) Globalnyie i regionalnyie tendentsii razvitiya otechestvennogo obrazovaniya (sotsialno-filosofskiy analiz): avtoref.dis. ... doktora filosofskih nauk: 09.00.11. Krasnoyarsk.
10. Plaksiy, S. I. (2005) Paradoksi vyisshego obrazovaniya. Moskva : Natsionalnyi institute biznesa.
11. Polyankina, S. Yu. (2013) Ponyatie integratsii v kategorialnom apparate filosofii obrazovaniya. Integratsiya obrazovaniya, № 2, 76–81.
12. Puzankova, E. N. (2009) Sovremennaya pedagogicheskaya integratsiya, ee harakteristiki. Obrazovanie i obschestvo, № 1, 9–13.
13. Pushkarev, Yu. V. (2013) Innovatsionnoe obrazovatel'noe uchrezhdenie : voprosi issledovaniya protsessov sovremennogo razvitiya. Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, № 4, 48–54.
14. Rossiyskaya sotsiologicheskaya entsiklopediya. Moskva : NORMA-INFRA-M.
15. Savchenko, I. O. (2012) Sotsiokulturnaya integratsiya i dezintegratsiya sovremennih mnogoetnichnih soobschestv : avtoreferat dis. ... doktora sotsiologicheskikh nauk : 22.00.06. Nizhegor'skiy gosudarstvennij universitet imeni N. I. Lobachevskogo.
16. Timoshenko, I. G. (2005) Rol' filosofii v protsessah integratsii mirovogo obrazovatel'nogo prostranstva. Modernizatsiya rossiyskogo obrazovaniya : sbornik statej, 128–130.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013 р.